

USPJEŠAN ČAS JE DOBRO PRIPREMLJEN ČAS

Zehra ALISPAHIĆ

Nastavni proces poredi se sa umjetnošću a nastavnici su umjetnici u različitim rolama, manje ili više uspješni u svojoj zadaći i nastojanju da publici - učenicima - prenesu dio željenog iskustva i spoznaja i da ih zaintrigiraju za znanjem i proučavanjem. I kako je ovakva vrsta poređenja, zasigurno, u skladu sa važnošću i značajem obrazovnog procesa i njegovih realizatora, tako je potpuno osnovano i pitanje ko i kako može biti umjetnik ili može li svako biti umjetnik, ili koje je preduvjete potrebno ispuniti da bi se postalo umjetnikom, ili kako postati dobar umjetnik (čitaj: nastavnik). U prethodnom broju *Muallima* bilo je riječi o nepostojanju jedin-stvenih metoda u izučavanju arapskog jezika za nearape, ali je, istovremeno, prezentiran dio najrasprostranjenijih tradicionalnih nastavnih metoda koje se primjenjuju do današnjih dana u nastavi arapskog jezika kao drugog stranog jezika za nearape, i koji, uvjetno rečeno, pomažu nastavniku da bude umjetnikom. Pa i pored toga svaka priča o nastavnom metodu ili njihova sistematizacija i specifikacija završava se konstatacijom da nastavnik u prezentiranju bilo koje nastavne materije, pa i arapskog jezika, nije dužan slijediti neki od ponuđenih i dosad poznatih metoda, štaviše, dopušteno mu je i da ih zanemari zarad slijedenja metoda koji je prihvatljiviji u uvjetima i ambijentu u kojima se odvija nastavni

proces ili da pravi sintezu između više različitih metoda čije mu specifičnosti odgovaraju u datom momentu i prilikom prezentacije nastavne materije. I sami metodičari jedinstveni su u mišljenju da nema apsolutno dobre niti tradicionalne niti suvremene metode u nastavi. Ličnost nastavnika, njegovo profesionalno i pedagoško iskustvo, starosna dob, znanje, dovoljan su preduvjet da i bez strogog pridržavanja nekog od postojećih i prezentiranih metoda dobro ovlada atmosferom u učionici. Ako način na koji nastavnik, za koga kažemo da želi biti neovisan u svom radu u smislu slijedenja utvrđenih metoda, sadrži neke od slijedećih osobenosti koje ćemo spomenuti, onda on radi po vlastitom metodu. A takav metod treba osigurati:

- da nastavna materija i sve aktivnosti u vezi sa njom budu sredstvo a ne cilj;
- da metod postane sredstvo koje će pomoći nastavniku u formiranju učenika kao pojedinca i kao aktivne društvene ličnosti;
- da pobuđuje interesovanje kod učenika ali i da mu pruža kompletnu pomoć u nastavi;
- da pomaže u postizanju željenih rezultata i potvrđuje tražene rezultate u svakodnevnom životu i radu;
- da odgovara pojedincu u pogledu njegovih sposobnosti i afiniteta;
- da bude u skladu sa naučno-psihološkim

načelima kao što je načelo ekonomičnosti u učenju i izbor odgovarajućih uvjeta za učenje.

HERBERTOV METOD* U REALIZACIJI ČASA

Ako govorimo o razvoju i napretku nastavnih metoda u sklopu cjelokupnog društvenog napretka, ne možemo ne spomenuti **Herbertovo iskustvo**, metod ili otkriće koje se pokazalo uspješnijim od svega onoga što su uradili njegovi prethodnici u oblasti odgoja i obrazovanja. Herbertov metod zasniva se na činjenici da čovjek uči novo na osnovu starog i već poznatog. Tako i učenik ide u školu noseći sa sobom intelektualno naslijeđe sredine u kojoj je rastao i koje mu pomaže kod usvajanja novih znanja. Na toj osnovi Herbert je postavio četiri karakteristične faze ili koraka koje omogućavaju nastavniku da uspješno realizira čas. Nešto kasnije jedan od Herbertovih sljedbenika dodao je i peti korak pa je Herbertov metod, nakon njegove smrti, postao poznat pod imenom **Pet koraka**.

Prvi korak - uvod ili priprema

Nastavnik započinje čas oslanjajući se na ono što učenici već znaju, što im je jasno i što se zasniva na prethodnim saznanjima i navikama.

Drugi korak - izlaganje

U ovoj fazi nastavnik izlaže novu nastavnu materiju učenicima.

Treći korak - povezivanje

Smatra se da je ovo najvažniji korak među spomenutih pet, jer nastavnik pokušava usredsrediti učenika da poredi ono iz prvog i drugog koraka. Ako na taj način uspije povezati novo gradivo sa starim, može smatrati da mu je čas uspio.

* Herbert Johan Fridrih (Herbert, Johan Friedrich, 1776-1841.), njemački filozof, psiholog i pedagog, u filozofiji nastavljač Kantovih i Lajbnicovih pogleda o teoriji relativiteta. Napisao: "Osnovi logike i metafizike", "Opšta pedagogija", "Psihologija kao nauka na bazi iskustva, metafizike i matematike" i sl.

Četvrti korak - sređivanje i rezimiranje

U ovoj fazi nastavnik navodi primjere koji su u skladu sa temom časa, ali i nove primjere koji izazivaju interesovanje učenika. To je prilika da učenici sistematiziraju i rezimiraju znanja prezentirana u prethodnim fazama.

Peti korak - vježba i praksa

Ova praktična faza, ustvari, pomaže učeniku da sam pokuša riješiti neke probleme koje pred njega postavlja nova nastavna jedinka u skladu sa određenim zakonitostima. To je prilika za sistematizaciju i rezimiranje prethodnog teoretskog dijela.

U spomenutim koracima Herbert je ops-krbio nastavnika efikasnim sredstvima za prezentaciju nastavne materije, razmišljajući istovremeno o metodu koji će čas učiniti živim. Herbert je ovdje imao u vidu sklonosti i afinitete učenika koje podstiču njihove lične aktivnosti tokom časa i utječu na realizaciju nastavnog procesa.

Suprotno onome što je ukorijenjeno da nastavnici utječu na sklonosti učenika da uče, Herbert je uvjeren da učenik mora naučiti nešto da bi se kod njega formirala sklonost da nauči nešto drugo pa je sklonost ili interes veza pomoću koje staro privlači novo. Tako je kod Herberta sklonost funkcionalne prirode i ona olakšava nastavni proces. Istovremeno Herbert smatra da je beskorisno sputavati neželjene aktivnosti učenika na času i savjetuje nastavnicima da je najbolji način za očuvanje reda u učionici da učenici ne budu besposleni, nego angažirani na različite načine.

PRIPREMANJE ČASOVA

Pripremanje časova ima neprocjenjivu važnost i veliki utjecaj na uspjeh nastavnika u njegovoj profesiji ali i na uspjeh učenika u procesu usvajanja novog gradiva. Nije nam nepoznata činjenica da mnogi nastavnici pa i univerzitetski profesori, okićeni dugogodišnjim odgojnim i obrazovnim angažiranjem ili društvenim i profesionalnim položajem, dolaze na časove potpuno nespreni, bez jasnog cilja šta žele od časa. Ubijajući vrijeme praznom pričom, oni, ustvari, ubijaju volju onih pred kojima sjede i kojima bi trebali približiti i

predstaviti novu materiju. Nerijetko se časovi realiziraju uz duga i dosadna diktiranja iz skripti starih koju deceniju, u kojima ni vrijeme ni najnovija ljudska dostignuća nisu uspjela promijeniti niti jednu jedinu riječ. I koliko god nastavnik bio iskusan, široko upućen i obrazovan, jak kao ličnost, on mora voditi knjigu priprema koja će mu priskrbiti dodatnu sigurnost i samopouzdanje u dobar tok časa. Uspjeh nastavnika u učionici bit će izvjestan tek nakon ispravnog planiranja i prethodne predodžbe svih mogućih aktivnosti tokom časa i jasnog odgovora na pitanje šta se tačno želi od časa.

Cilj pripremanja časova je precizno određivanje granica nastavne materije koja se želi prezentirati učenicima i sređivanje informacija i činjenica koje su teme časa, kao i postojanje skice jasnog plana pomoću kojeg je moguće učenicima dostaviti informacije na adekvatan i zanimljiv način, koji odgovara njihovom mentalnom sklopu. Zato se i smatra da je pripremanje časova živa i važna faza u nastavnom procesu bez koje nastavnik ne može slijediti jasne metode niti može postići željeni cilj.

FAZE U PRIPREMI ČASOVA

Govori se o četiri faze:

- Pripremanje nastavne materije ili intelektualna priprema
 - Pripremanje skice plana časa
 - Pisanje ili bilježenje plana u knjizi priprema
 - Realizacija plana ili držanje časa

a) Pripremanje nastavne materije

Prije nego što otpočne čas potrebno je odrediti obim nastavne materije i sistematizirati činjenice i informacije na najbolji mogući način koji odgovara intelektualnom nivou učenika. Nastavnik treba pronaći sve relevantne i zanimljive informacije vezane za nastavnu materiju koju će izlagati učenicima, koristeći pri tome različite izvore. Korištenje ovih izvora ovisit će od oblika časa za koji nastavnik pravi pripremu. Tako postoje materije čija priroda zahtijeva veće proučavanje od drugih. Svakako je prvi izvor na koji se nastavnik poziva udžbenik, jer on, uglavnom, odgovara programu materije koja se izlaže. Međutim, nastavniku se ne savjetuje da se zadovolji

udžbenikom kao isključivim izvorom u prezentaciji nastavne materije. To može biti opasno jer je udžbenik ponekad nejasan i osakaćen u pojedinim segmentima, pa može izazvati dosadu kod učenika (ono što im se prezentira je isto ono što će oni pročitati). Stoga nastavnik treba koristiti druge izvore koji će biti dodatak onome što je navedeno u udžbeniku a to su, prije svega, nove i moderne knjige koje se bave proučavanjem iste materije, dnevne novine i različiti časopisi kao i sve vrsta medija i internet kao najsuvremeniji vid komuniciranja i dobivanja informacija. Tako suvremena nastava pokušava promijeniti stari pravac koji se svodi na prezentaciju suhe materije čiji je jedini izvor udžbenik, podstičući nastavnika na rad, istraživanje, razmjenu iskustava ali i korištenje informacija i činjenica iz svako-dnevnog života.

Sve ovo nastavniku pomaže da kvalitetno ovlada materijom koja je predmet časa, da je približi učenicima, čineći čas živim i dinamičnim, a njemu samom da pomogne na putu pris-krbljavanja epiteta uspješnog nastavnika. Svaki nastavnik koji zanemaruje i odbacuje kulturnu, stručnu i naučnu nadgradnju i usavršavanje, zadovoljavajući se onim što on jeste, stagnira kako na ličnom tako i na profesionalnom planu. Nastavnik treba znati više nego što to zahtijeva sam čas, treba analizirati pojedine činjenice kako bi ih sagledao sa svih aspekata kao što treba iz kompletne materije odabrati one vrijednosti koje odgovaraju specifičnostima vremena u kojem se živi i radi i one koje imaju utjecaj na svijest učenika.

Priprema nastavnika za čas treba biti temeljita, precizna i obuhvatna. Od toga kako će se nastavnik pripremiti za čas ovisi uspjeh učenika ali i njihov neuspjeh, on je odgovoran za njihovu snagu ali i slabost, za njihov napredak i stagnaciju, za njihove rezultate onda kada uspiju i kada ne uspiju. On treba znati da neuspjeh glupog učenika ne potječe od njegove gluposti i mentalne zaostalosti nego je rezultat, prvenstveno, njegovog neangažiranja.

b) Skica plana časa

U ovoj fazi neophodno je odrediti opće i posebne ciljeve časa i napraviti njihov adekvatan odabir koji je u skladu sa temom časa, intelektualnim nivoom učenika i vremenom određenim za realizaciju časa.

U sklopu ovoga dijela nastavnik će intenzivno razmišljati o tome kako će i odakle početi čas, o najadekvatnijem metodu ili načinu na koji će izlagati nastavnu materiju, hoće li koristiti isključivo izlaganje ili će preciznim pitanjima usmjerenim ka učenicima pokušati doći do zaključka, ili će, možda, koristiti metodu istraživanje, hoće li čas učiniti dijalogom između njega i učenika ili će, pak, čas predstaviti u formi određenog problema koji će u samom startu zaintrigirati pažnju učenika kako bi oni spoznali zakonitost i uvidjeli njezinu primjenu na putu ostvarenja postavljenog cilja. Nema sumnje da prilikom obrade svake teme postoje mnogobrojni metodi koje je moguće iskoristiti a nastavniku ostaje da odabere one koji su efikasniji i produktivniji.

Veoma je dobro da nastavnik podijeli čas na nekoliko faza između kojih će biti kratke pauze koje će mu omogućiti da ponovo pridobije pažnju učenika i da ih aktivira u drugoj fazi. Na taj način izbjegava se jednoličnost i dosada časa. Ovi kratki periodi od jedne do druge faze imaju veliku korist i efekat te daju mogućnost nastavniku da sazna koliko su učenici naučili u prethodnoj fazi a ako shvati da nešto nisu razumjeli, on ima priliku da ukratko ponovi i rezimira gradivo na prihvatljiviji način.

Preporučuje se i bilježenje najvažnijih momenata časa na tabli u vidu jasnih teza ili kratkog rezimea. Dijelovi jednoga časa moraju biti međusobno povezani kao što moraju biti povezani sa prethodnim časovima.

Da bi nastavnik uspio u pripremi časa potrebno je, naprimjer, u slučaju arapskog jezika, da zna značenja svih nepoznatih riječi, da potpuno razumije značenja svih izraza i misli, da može i zna objasniti sve nejasne misli i dijelove teksta, da svaku misao može objasniti na lakši i učenicima prihvatljiviji način.

c) Pisanje ili bilježenje plana u knjizi priprema

a) Bilježenje se otpočinje neophodnim informacijama o času, o vremenu, razredu, vrsti materije ili časa, temi časa i datumu.

b) Spominju se opći i posebni ciljevi, dovoljna su tri cilja.

c) Navode se nastavna sredstva koja će se koristiti tokom časa. Nije potrebno spominjati tablu, kredu ili udžbenik, osim kada se spominju pojedine faze časa. Potom se određuju faze časa, te njihovo trajanje i metodi koji će biti korišteni.

d) Uvod - to je stvarni početak odgojno-obrazovnog procesa ili stvarni početak časa. Stručnjaci ga ponekad zovu **fazom animacije ili intrigiranja svijesti učenika**. Ova faza traje približno pet minuta.

e) Izlaganje - u ovoj fazi sadržana je većina odgojno-obrazovnih aktivnosti. Traje približno dvadeset minuta. Prilikom pisanja priprema nastavnik spominje metod koji će koristiti u prezentiranju materije ili držanja časa, značenje pojedinih riječi, vadi osnovne elemente i teze časa spominjući pri tome potrebne tekstove i druge upute i smjernice.

f) Vježbe ili praksa i ocjenjivanje - to je faza u kojoj će učenici praktično pokušati iskoristiti principe, načela i znanja koja su im predočena. Traje približno deset minuta a nastavnik prilikom bilježenja ove faze časa spominje pitanja koja će mu pomoći da odmjeri nivo onoga što su učenici spoznali ili naučili ali i da vidi domete realizacije postavljenih ciljeva.

g) Rezime ili kako to neki metodičari zovu zaključak ili zaključne aktivnosti. Traje približno pet minuta. U ovoj fazi nastavnik rezimira sve značajne momente časa, bilo da ih spomene i napiše direktno na tabli bilo da to uradi na način da postavi nekoliko pitanja učenicima a zatim ih zajedno zakluče i napišu. O tome piše i odlučuje sam nastavnik.

h) Određivanje domaće zadaće - traje približno pet minuta i može biti različito.

i) Neki smatraju da je na kraju pisanja priprema potrebno spomenuti drugu literaturu i izvore iz kojih je nastavnik crpio informacije kako bi realizirao čas i sredstva koja će se koristiti za realizaciju časa.

d) Realizacija plana ili časa

Ova faza odvija se u učionici sa učenicima i nastavnik pokušava realizirati ono što je planirao po fazama i metodama kako bi ostvario zacrtane ciljeve.

Preporučuje se pisanje dnevnih planova koji će biti elastični uz mogućnost stalnih promjena.

Dobro napisana priprema ima uvijek ostavljene margine na kojima se pišu sve popratne pojave koje se mogu desiti na času, poput pitanja koje nastavnik nije očekivao ali mora biti spreman da se suoči i sa takvim situacijama koje ga ponekad mogu udaljiti od teme časa.

Također, nije dobro da priprema bude strogo utvrđena i bez mogućnosti mijenjanja ili, pak, da se jedna priprema koristi godinama, kako se to nerijetko u praksi dešava. Priprema treba biti otvorena za nova iskustva i saznanja, mora biti često obnavljana i modificirana jer su i odgojne metode u konstantnim promjenama.

Ako su pripreme pisane prije, nastavnik je dužan da ih detaljno iščita prije početka časa i prije ulaska u učionicu kako bi bio siguran u njihov sadržaj i tok pojedinih faza časa.

Naravno, prije i poslije svega spomenutog, nastavnik treba imati ispravnu i dobru namjeru jer je njegov posao vrsta ibadeta za koji će odgovarati i biti nagrađivan.

OPĆE OSNOVE O KOJIMA SE MORA VODITI RAČUNA KOD IZBORA NASTAVNE MATERIJE

- Da nastavna materija bude ispravna i tačna sa svih aspekata, bez grešaka, jer sociološka iskustva kazuju da se učenik teško oslobađa prvog utjecaja (misli se na tačnost) koji na njega ostavlja nastavnik svojim radom i govorom.

- Da nastavna materija bude primjerena nivou znanja učenika, da njeno poimanje ne bude teško, ali ni previše lahko.

- Da nastavna materija bude u doticaju sa svakodnevnim životom učenika, sa sredinom u kojoj živi, da odgovara vremenu, da ne bude duga pa da izaziva dosadu kod učenika i da je ne mogu pamtit, ali da ne bude ni kratka pa da je shvataju brzo i ostatak vremena provode u dosadi i šali.

- Nastavnik ne može gledati na svoj čas kao na materiju odvojenu i neovisnu od drugih, nego je treba pripremati vezujući je za druge teme, za ono što je bilo prije i što će doći poslije. Tako, naprimjer, na času **كان وأخواتها** potrebno je da nastavnik zna vezu između ove jedinice i **المبتدأ و الخبر** i razlike između njih i njima sličnih. Na času koji obrađuje **نائب الفاعل** nastavnik treba

znati vezu između njega i **فاعل** a potom vezu između njega i **مفعول به**.

- Nastavnik treba imati jasan plan strukture časa i određeni cilj čijem ostvarenju teži.

- Potrebno je da nastavnik zna dobro koristiti dodatna nastavna sredstva za prezentaciju nastavne materije, poput specijalnih eksperimenta, određenih uzoraka, lijepih slika, geografskih i historijskih karata... Ako je nastavnik dobro pripremio čas on će dobro znati iskoristiti ova sredstva u pravo vrijeme i na pravom mjestu.

KORISNOSTI PRIPREME ČASOVA

Nastavnik koji dobro vlada materijom koju predaje i koji se pažljivo i precizno pripremio za čas neće naići na probleme u održavanju reda u učionici. Nije nepoznato da učenici ciljano izazivaju nered u učionici, da su lijeni i nemarni upravo onda kada shvate da njihov nastavnik ne vlada dobro materijom koju predaje i da je nemaran u pripremi časa.

Nastavnik koji vodi računa o pripremanju svojih časova vičan je u postavljanju pitanja, zanimljiv dok drži čas, on zna detalje koje učenici razumiju ali i poteškoće s kojima se susreću u savlađivanju nastavnog gradiva pa se zaustavlja pred njima kao odlučan vodič hrabreći one koji oklijevaju, podstičući one koji zaslužuju podsticaj, pobuđujući pažnju nemarnih i nepažljivih, pomažući slabima, motivišući lijene... Na njegovim časovima uvijek ćete naći živost, aktivnost, dinamičnost a materija koju predaje je u konstantnim promjenama i inovacijama.

Nastavnik koji svakodnevno priprema časove krajnje odgovorno, profesionalno i pažljivo, nikad ne stoji postidjen pred učenicima niti pred njima ostavlja utisak nemoćnog ili neupućenog.

Zaključak

Priprema časa ima vanredan značaj u realizaciji nastavnog procesa, osobito kod nastavnika pripravnika. Uspjeh nastavnika u učionici bit će izvjestan tek nakon ispravnog planiranja i prethodne predodžbe svega onoga što će se odvijati u učionici i tokom nastave. Svaki je čas kao brižljivo

pripreman i uvježbavan pozorišni komad koji treba dobar scenarij i dobru režiju. Nastavnik je i režiser i scenarista a zajedno sa učenicima odigrat će glavnu rolu.

Priprema časa je temeljni posao koji utječe na uspjeh nastavnika u njegovoj profesiji. Bez dobre pripreme časa nastavnik ne može uspjeti u svom poslu i ne može graditi karijeru dobrog i briljantnog nastavnika ma koliko bio jaka ličnost, obrazovan i iskusan u poslu koji radi. Nastavnik bez dobre pripreme je nastavnik bez reda i poretka, njegovi učenici gube vrijeme sa njim a on je izgubljen u vremenu i prostoru, njegovi časovi su neorganizirani, on ne vlada svojim osjećanjima niti

nervima, ponekad je razočaran i slab a takva osoba ne može raditi u realizaciji nastavnog procesa.

m

Literatura

1. Abdu-l-Alim Ibrahim, Fi Turuqi at-tedrisi - Al-muwejjih al-fenni li muderrisi al-lugati-l-arebiyyeti, At-tabatu al-ashiretu, Daru-l-Mearif, Kairo
2. Dr. Abdu-l-Menam Seyyid Abdu-l-Ali, Turuqu-tedrisi al-lugati-l-arebiyyeti, Mektebetu-Garib, Kairo (bez godine izdanja)
3. Abdu-l-Wehhab Abdu-s-Selam Tavile, At-Terbiyetu al-Islamiyyetu we fennu at-tedrisi, Daru-s-selam, (1997.), Kairo